

Utsikt från Klara mot den nedbrunna staden.

FOTO: VÄRMLANDSARKIV

150 år sedan branden som ödelade Karlstad

För snart 150 år sedan, den 2 juni 1865, ödelades Karlstad av en storbrand som startade i ett bageri. Nära 5 000 personer förlorade sina hem och när staden byggdes upp igen såg den helt annorlunda ut. En man dömdes för att genom försummelse ha orsakat branden – men det finns frågetecken kvar. Var det i stället mordbrand? Och varför gick bagarmästaren fri från ansvar?

Olle Nilsson, pedagog på Arkivcentrum, har gått till botten med stadsbranden eftersom det i år är 150 år sedan som staden ödelades av eld under en enda dag. Och i förhören som magistratet med åklagaren och stadsfiskal Bengt Andersson i spetsen höll med 31 personer två dagar efter branden, finns det mesta av händelseförloppet redovisat.

DEN 2 JUNI 1865 var en solig dag med klarblå himmel. Det var varmt och det hade det varit länge, för våren hade varit ovanligt torr och solig. Och den här söndagsförmiddagen, när Karlstad skulle drabbas av denna katastrof, höll några bagargesällar på dåvarande Skepparegatan att göra i ordning inför baket kommande morgon.

Branden startade klockan 11.20. – På sex timmar var staden i stort sett nerbrunnen. Flera veckor efter branden kunde den blossa upp igen vid kraftiga vindpustar. Så oerhört upphettade var brandresterna, berättar Olle Nilsson.

Men vad var det som hände i bageriet den söndagsförmiddagen? Vid tiotiden hade bagargesällen Karl August Ljunggren, en 36-åring bördig från Göteborg, tagit ut de vedträna han dagen före hade lagt på tork i ugnen och placerat dem på trägolvet framför ugnen. Han och gesällen Jörgen Berggraf och lärlingen Olof Nilsson tittade till dem noggrant medan de utförde andra sysslor som att hämta vatten och göra sin morgontoilet, för att inte vedträna skulle orsaka glödbland.

VID 11.10 GICK de ut och tio minuter senare kom grannen ovanpå bageriet, bleckslagare Dyring, ut från sin verkstad och ropade till männen att det rök upp från golvet i hans bostad.

– De öppnade dörren till bageriet och där väljer det ut rök och de ser att bageriet är helt övertänt. Karl August Ljunggren håller en hink vatten på elden men är tvungen att springa ut. Brandkåren larmas i stort sett direkt, men branden sprider sig väldigt, väldigt fort, säger Olle Nilsson.

DÅTIDENS KARLSTAD bestod av trähus och gatorna var mycket smala samtidigt som husen stod tätt och några brandväggar var det inte tal om. Brandkåren var utrustad med slangar, men pumphuset stod på torget och förslog inte långt. Frågan var var vattnet skulle hämtas ifrån? Älven eller Inre hamn? Båda användes, men troligen gick det snabbast från Inre hamn. Men för att få fram vatten krävdes häst och vagn, så invånarna fick snabbt organisera langningskedjor för att få fram de enorma vattenmängder som

krävdes för att stävja elden, som bara fortsatte att sprida sig över stan.

– Invånarna kämpade väldigt hårt i början. Man trodde att de skulle klara Nordstan, men eftersom elden fortsatte att sprida sig över torget och brände ner landsresidenset insåg många att det inte förslog längre. Innan hade man haft en viss förhoppning men nu tänkte många att det inte skulle gå utan att det handlade om att rädda sitt eget så gott det gick. Och det gjorde att leden tunnades ur.

OCH VID 16 hade elden nått kyrkan och kyrktornet stod i brand. För den tidens människor, när kyrkan var så oerhört viktig, måste den synen ha varit mycket symbolladdad, menar Olle Nilsson.

– En katastrof utan dess like. Som jordens undergång.

Ingen kom till allvarlig skada vid branden, men smutsiga, hungriga och blöta Karlstadsbor samlades under kvällen vid provisoriska läger vid älven, på Klarasidan. Det hade börjat ösregna vid 16-tiden, vilket inte påverkade branden alls, men gjorde tillvaron än svårare för de plötsligt hemlösa människorna som hade med sig de möbler och husgeråd som kunnat räddas ur hemmen.

EFTER BRANDEN ställde militären upp med 100 tält och det skapades en tältstad i Inre hamn. Många lämnade staden för att få husrum i närheten, eller sonika lämnade Karlstad för gott. Två dagar efter branden satte sig magistratet – där medlemmarna själva förlorat sina hem –

och drog upp planer för återuppbyggnaden av staden. Och staden som den ser ut idag kom att se helt annorlunda ut mot tidigare, vilket beror på den ödesdigra branden.

– **HUSEN BYGGDES** i sten istället för i trä. Gatorna blev extra breda, nästan som avenyer, för att en brand inte skulle kunna sprida sig så lätt. Och vi fick ett överdimensionerat torg för att en brand inte skulle kunna sprida sig förbi den till andra änden av stan. Man hade redan tidigare tänkt bygga ut staden söderut, mot Viken, men det var sumpigt och besvärligt. Nu var det tvunget att bli av, förklarar Olle Nilsson.

I fem år pågick återuppbyggnaden. Under tiden hann många Karlstadsbor lämna staden för att söka lyckan på andra håll, men byggnaderna drog till sig andra människor. Vissa affärer blomstrade, som järnhandlar, och även andra entreprenörer såg stora möjligheter med att bosätta sig i Karlstad. 1869 drogs järnvägen genom staden som växte ännu mer.

MEN BRANDENS rättsliga efterspel då? Jo, gesällen Karl August Ljunggren dömdes för försummelse till 100 riksdaler i böter. Mycket pengar för en gesäll på den tiden. Men, berättar Olle Nilsson, det är inte alls säkert att han orsakade branden. Kanske startade den inte ens på det sättet som vittnesmålen säger. Eller så kan branden ha varit anlagd.

– Det finns uppgifter om att branden kan ha varit anlagd. En granne till bagarmästare Eriksson, hattmakaren Zetterberg, anklagar i förhör gesällen Ljungberg för att ha anlagd branden för